

CUKROVARNICKÁ KRAJINA – NA POMEZÍ ZEMĚDĚLSKÉHO A PRŮMYSLOVÉHO DĚDICTVÍ

JAROMÍR KOLEJKA₁, KAREL KIRCHNER, TOMÁŠ KREJČÍ,
EVA NOVÁKOVÁ, JAKUB TROJAN

Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., Oddělení environmentální geografie, Brno

Obsah prezentace

- Důvody zájmu o cukrovarnické krajinné dědictví
- Pojem „cukrovarnická krajina“
- Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny
- Výsledky vyhledávání cukrovarnické krajiny

Důvody zájmu o cukrovarnické krajinné dědictví

- pěstování „technických plodin“ znamenalo výrazný zásah do krajiny a její následnou přeměnu a změnu funkcí.
- rozvoj cukrovarnictví v českých zemích se datuje od 30. let 19. století a umožnily jej dobré klimatické a půdní podmínky a státní podpora,
- v době maxima v českých zemích pracovalo přes 300 cukrovarů, které doprovázela jak příslušná infrastruktura, tak polnosti,
- území dnešní České republiky bylo klíčovým producentem a exportérem cukru na světě s cca více než 10 % podílem na světové produkci cukru (podíl z cukrové řepy mohl být minimálně dvojnásobný),
- současná postindustriální doba je obdobím útlumu cukrovarnictví spojeného s chátráním bývalých průmyslových areálů přeměněných na brownfields, redukce osevních ploch řepy,
- krajina nese dodnes stopy cukrovarnictví české veřejnosti ovšem neznámé,
- ve světě je situace jiná, dobře je prostudován vliv pěstování cukrové třtiny na krajinu,
- došlo k vyhlášení památek agro-industriálního dědictví UNESCO (Barbados, Kuba aj.), týkající se nejen objektů bývalých cukrovarů, nýbrž zahrnuje i typickou okolní krajinu,

Důvody zájmu o cukrovarnické krajinné dědictví

V zájmu zachování povědomí o vlivu cukrovarnictví na krajinu českých zemích nutno identifikovat venkovské krajiny doložitelně formované cukrovarnictvím v době průmyslové revoluce od druhé poloviny 19. století do doby druhé světové války a informovat širokou veřejnost o tomto specifickém krajinném přírodně kulturním dědictví. Snad nejkvalitnější zbytky bývalé „řepné“ cukrovarnické krajiny by si zasloužily specifický přístup společnosti, jak je tomu již na několika místech ve světě v případě „třtinových“ cukrovarnických kulturních krajin. Cukrovarnické krajiny na území ČR mohou být jak RECENTNÍ (kde je cukrovarnictví stále realizováno), tak HISTORICKÉ (nyní je cukrovar nefunkční, řepa se však pěstuje), případně OPUŠTĚNÉ (z bývalého cukrovarnictví je vše neaktivní).

Pojem „cukrovarnická krajina“

České země se koncem 19. století staly primární producentskou oblastí (vedle německých států jako celku) ve světovém měřítku s významem dosahujícím důležitosti produkčních regionů třtinového cukru. Cukrovarnické dědictví tak v České republice sestává ze tří typů objektů, resp. ploch:

1. Bývalé i současné produkční oblasti (areály, lokality) cukrové řepy,
2. Servisní plochy a objekty zabezpečující pěstování a dopravu řepy, příp. dalších surovin a produktů,
3. Výrobní a návazné manipulační, či servisní plochy související s výrobou cukru a cukerných produktů.

V obecné rovině proto uvažujeme o cukrovarnické krajině jako o území, v němž lze doložit přítomnost všech tří typů objektů/ploch.

Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny

Lokality cukrovarů

1870

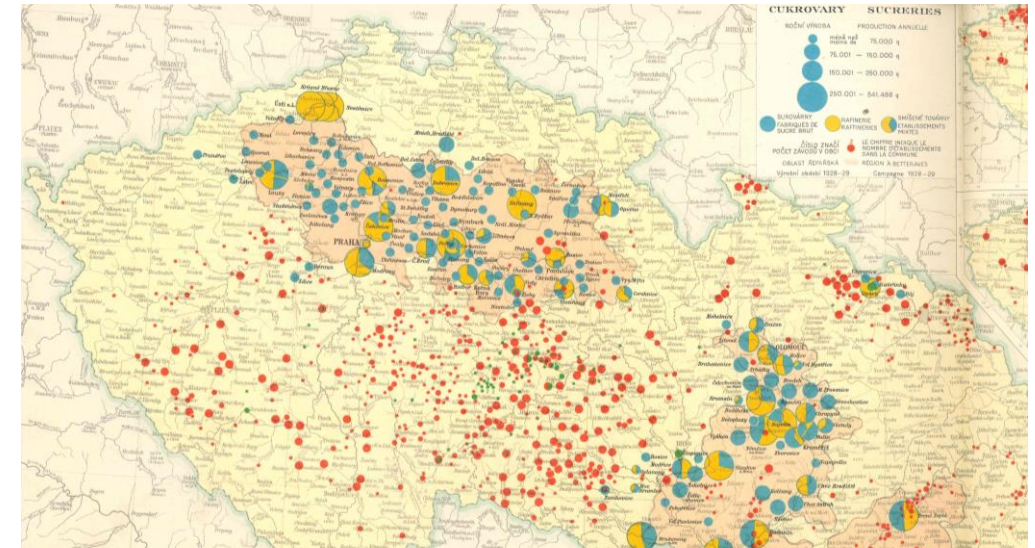
Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny

Lokality
cukrovarů

1926

1935

1947

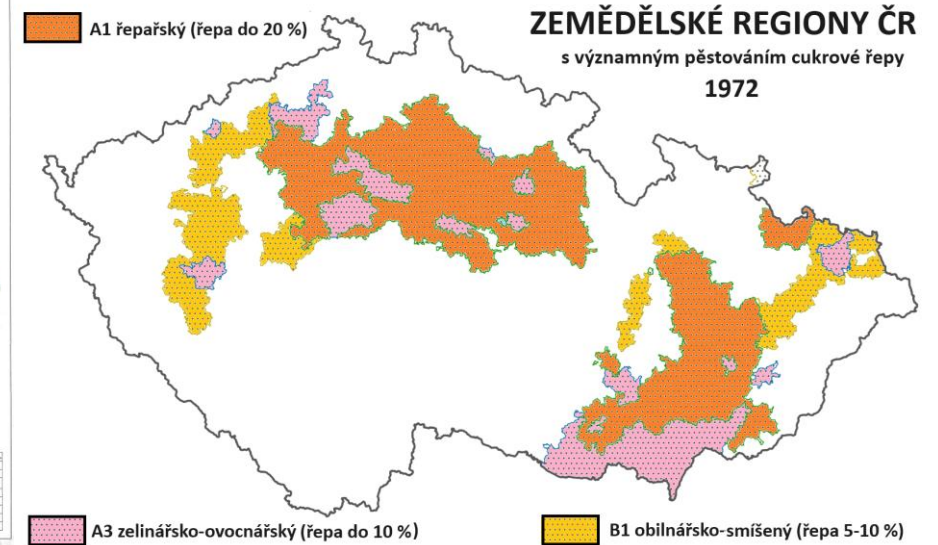
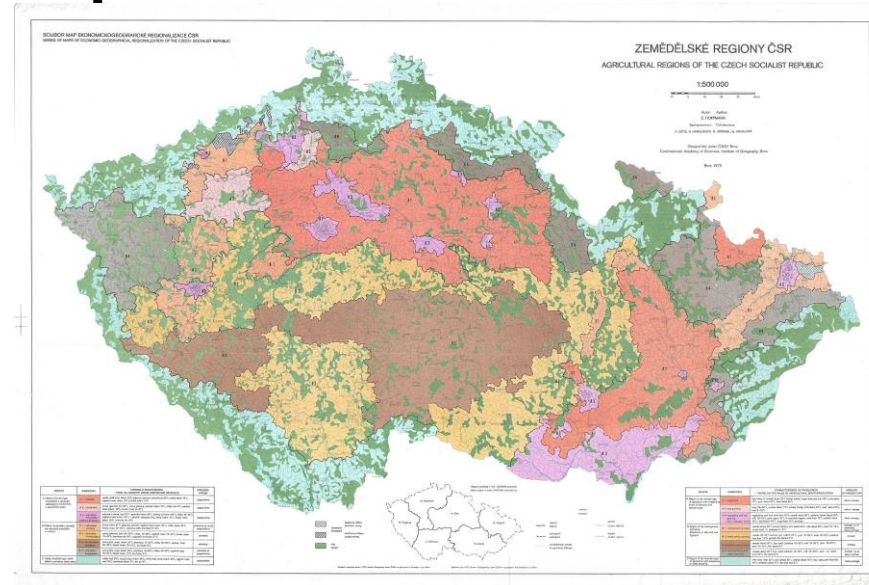
2007

Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny

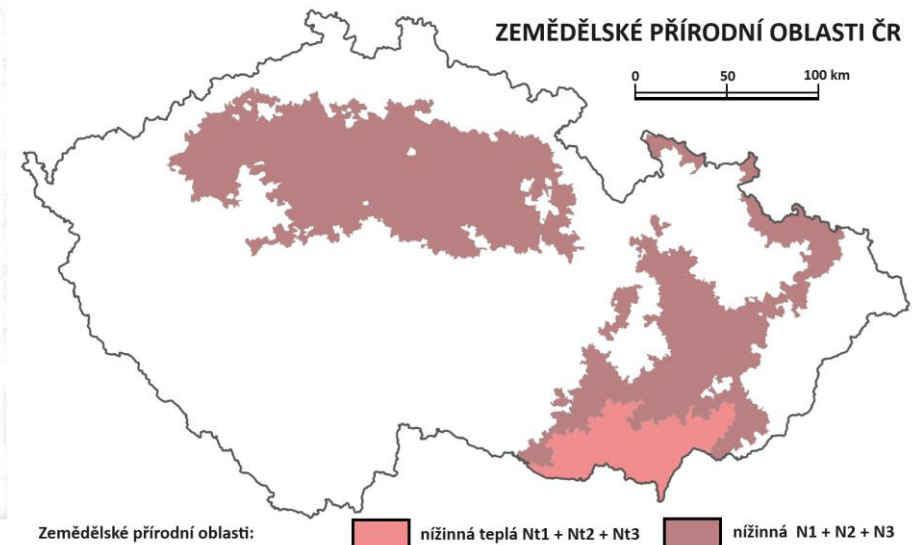
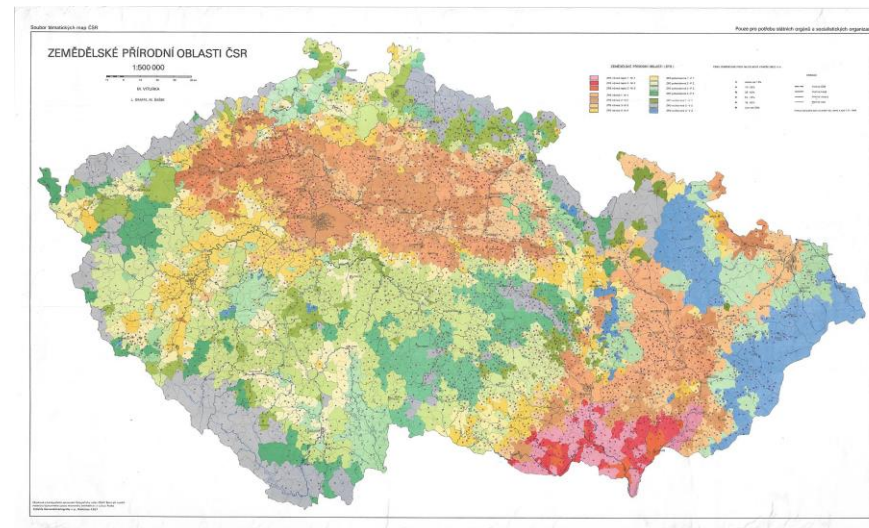
Zemědělské regiony

1972

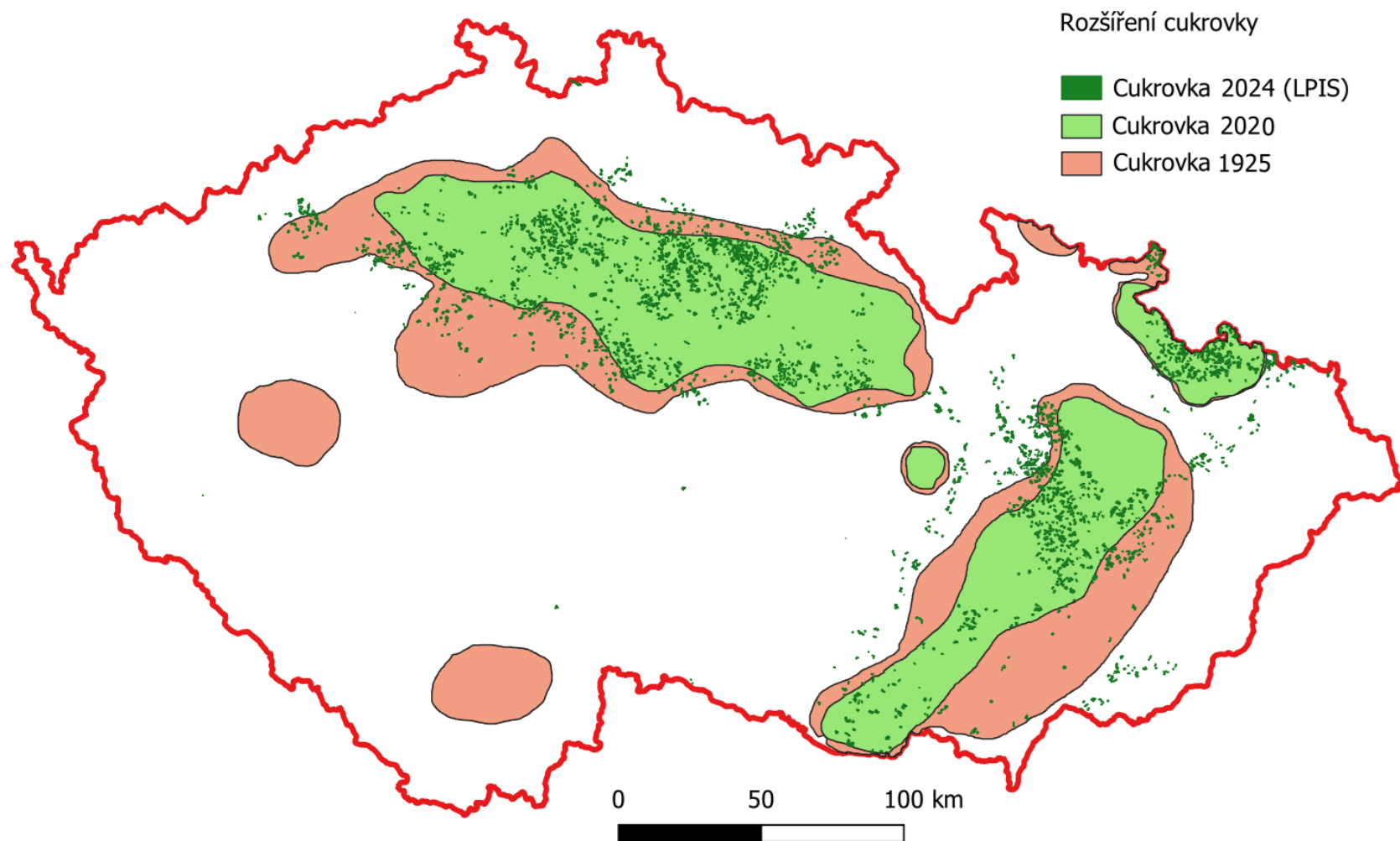
Zemědělské přírodní oblasti

1987

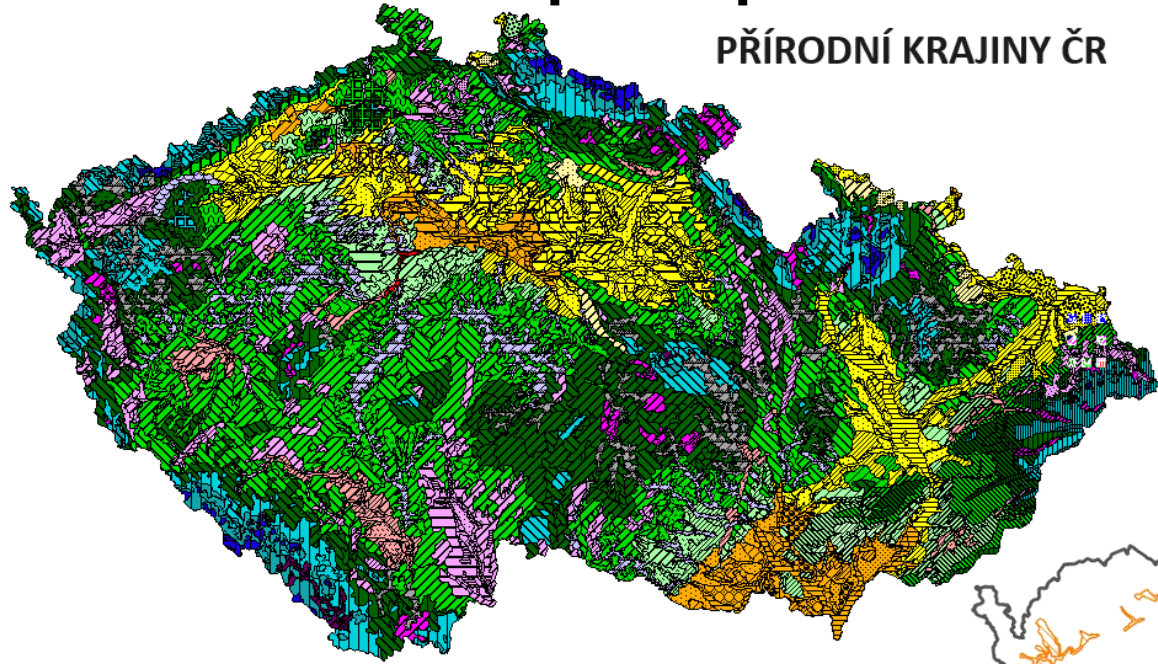
Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny

Oblasti pěstování cukrové řepy na území současné ČR v roce 1925, 2020 a LPIS :

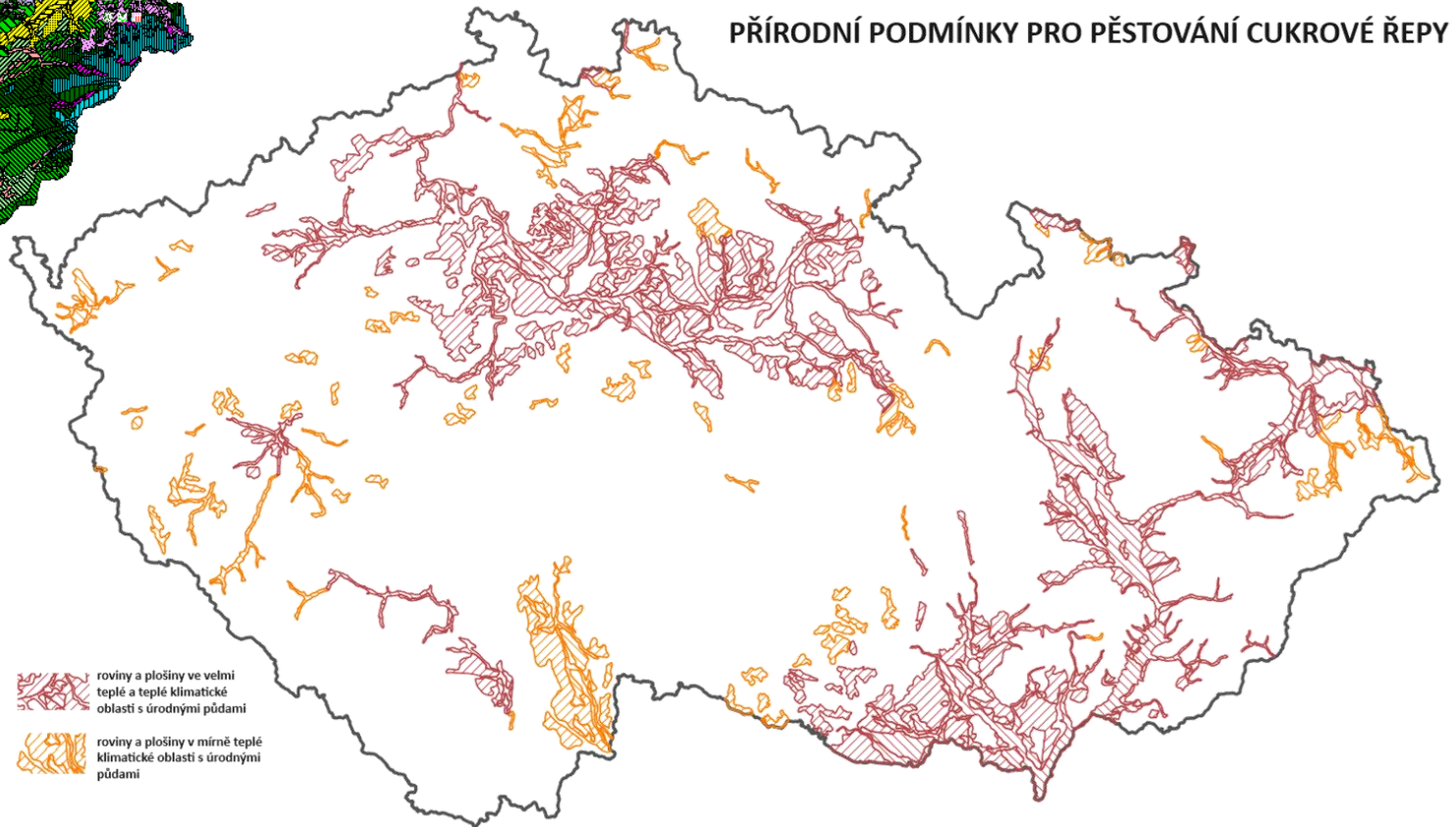
Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny

PŘÍRODNÍ KRAJINY ČR

Integrované klimatické,
geologické, terénní, vláhové
půdní a potenciální biotické
podmínky
2009

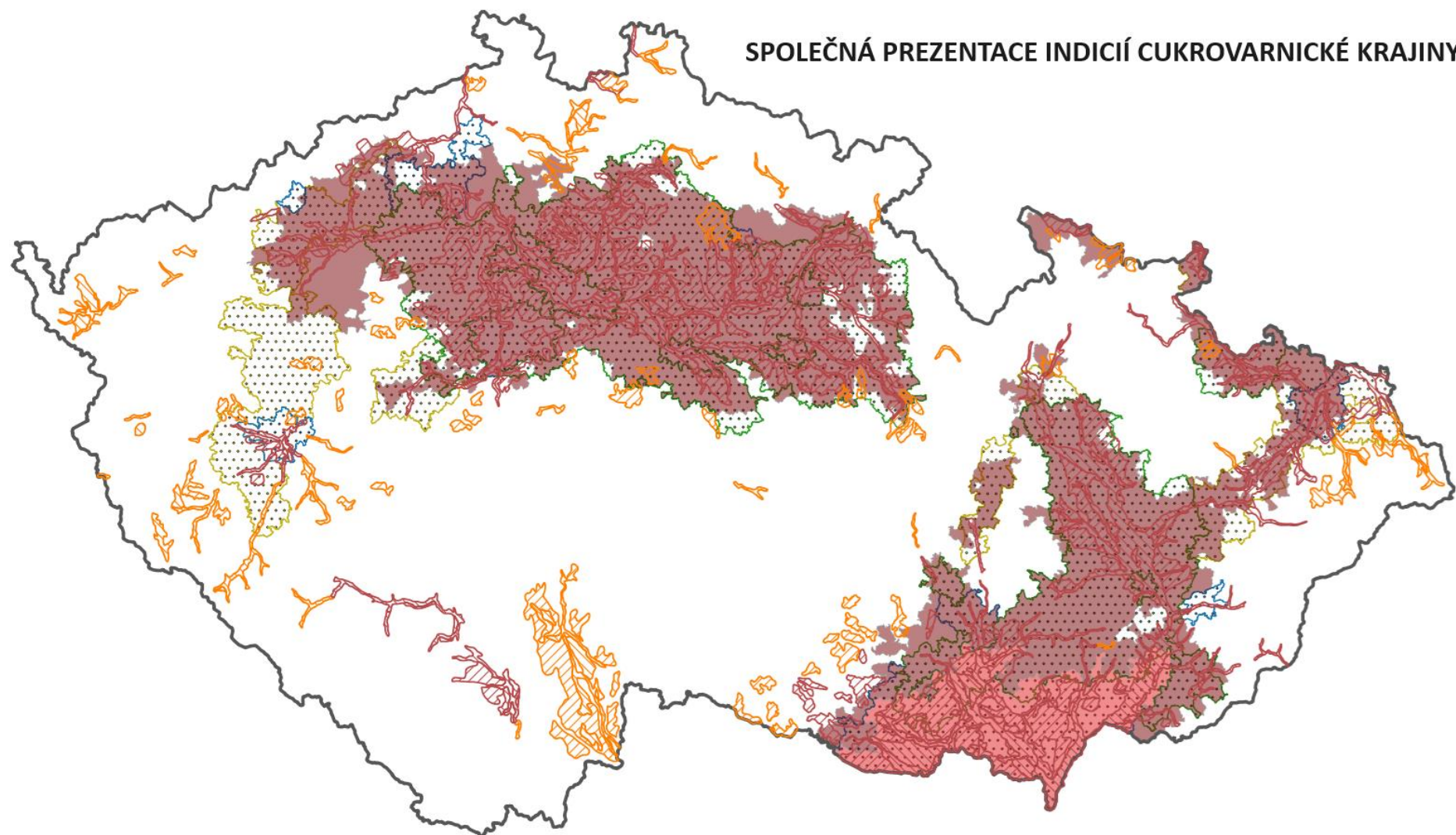
PŘÍRODNÍ PODMÍNKY PRO PĚSTOVÁNÍ CUKROVÉ ŘEPY

Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny

Integrované
vybrané
optimální
klimatické,
terénní a půdní
podmínky
vhodné pro
pěstování
cukrové řepy

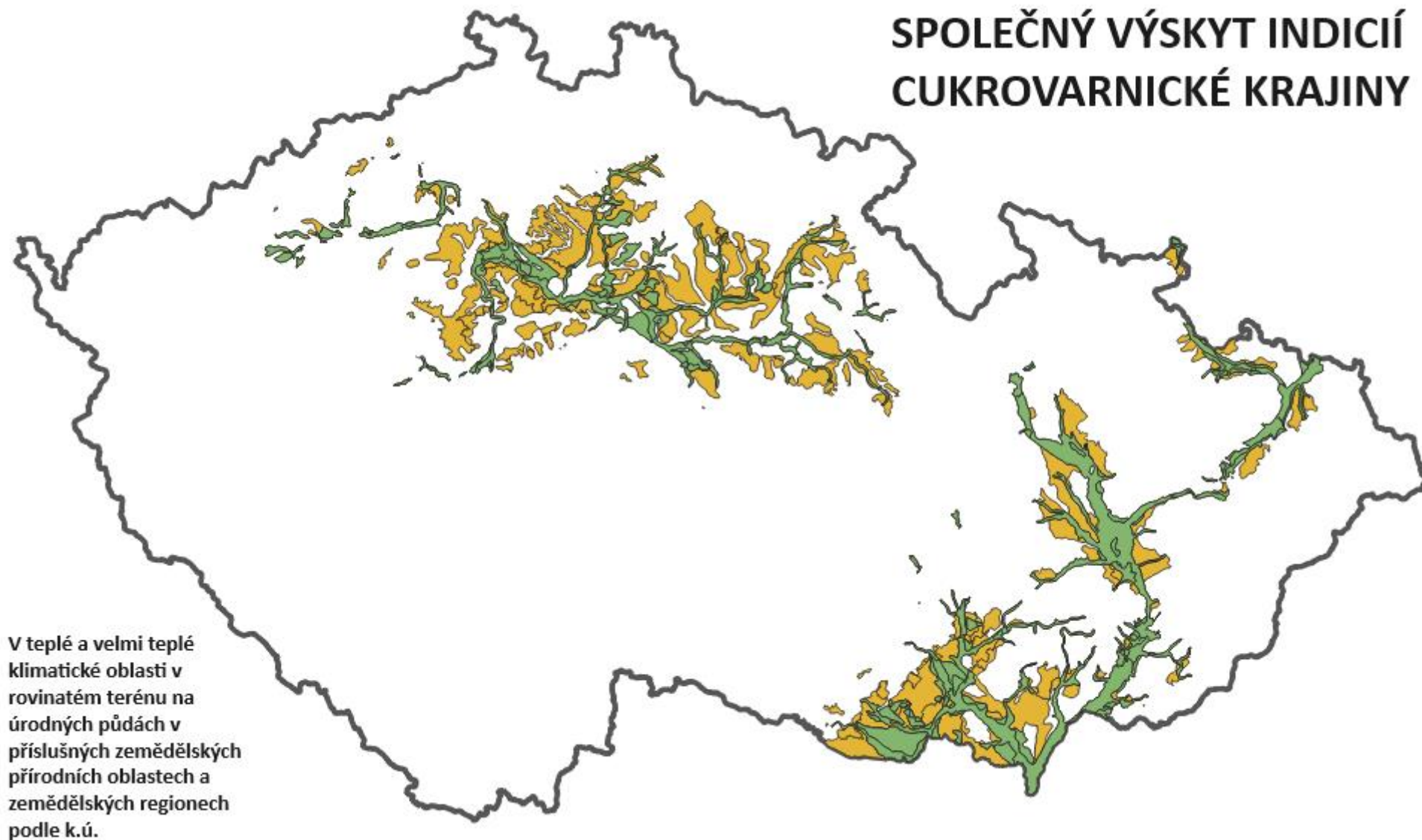
2009

Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny

Společná
přítomnost
vybraných
optimálních
přírodních
podmínek
vhodných pro
pěstování
cukrové řepy

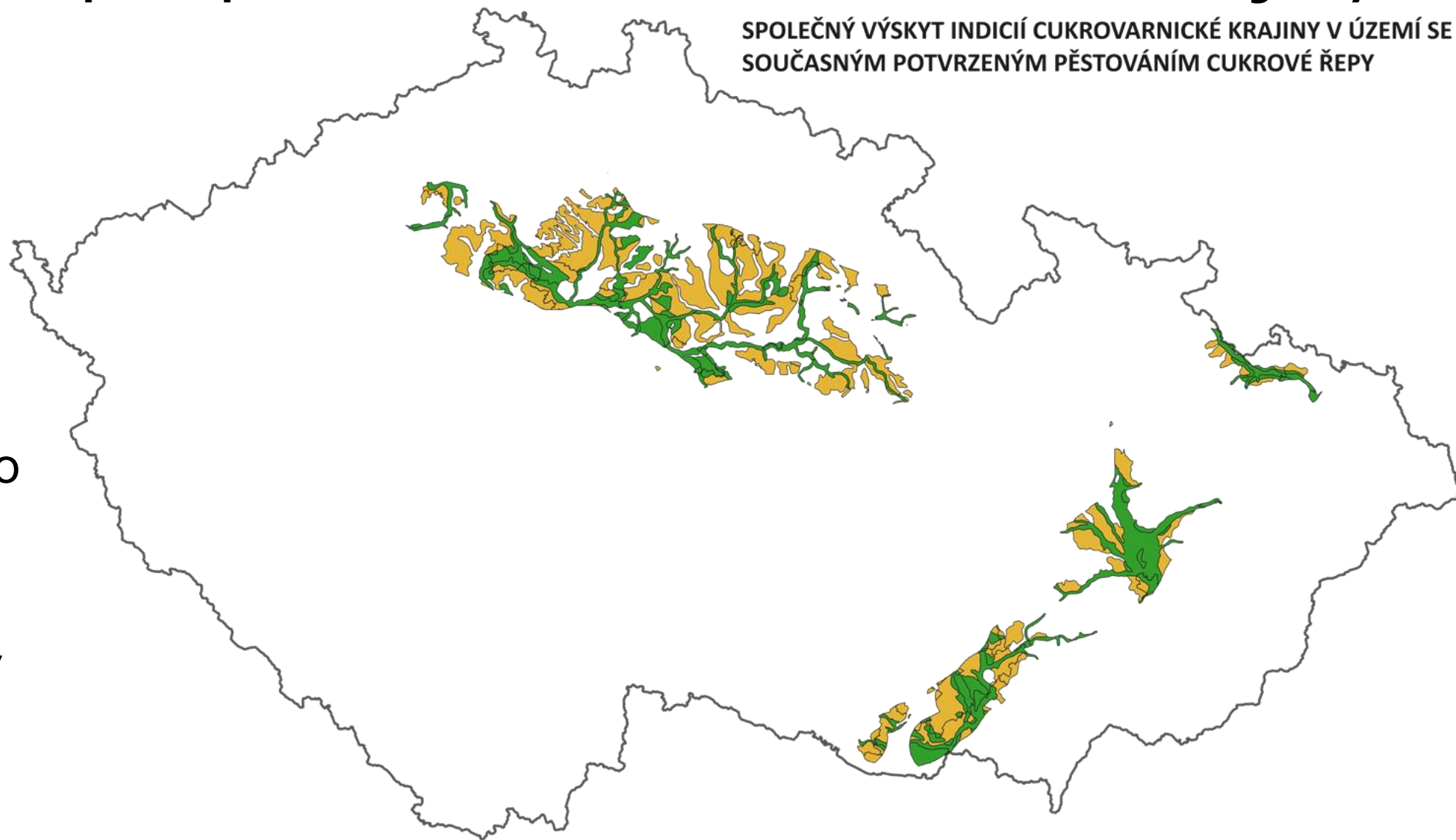
**SPOLEČNÝ VÝSKYT INDICIÍ
CUKROVARNICKÉ KRAJINY**

Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny

Společná
přítomnost
vybraných
optimálních
přírodních
podmínek
vhodných pro
potvrzené
pěstování
cukrové řepy

SPOLEČNÝ VÝSKYT INDICIÍ CUKROVARNICKÉ KRAJINY V ÚZEMÍ SE
SOUČASNÝM POTVRZENÝM PĚSTOVÁNÍM CUKROVÉ ŘEPY

Využití indicií k hledání cukrovarnické krajiny

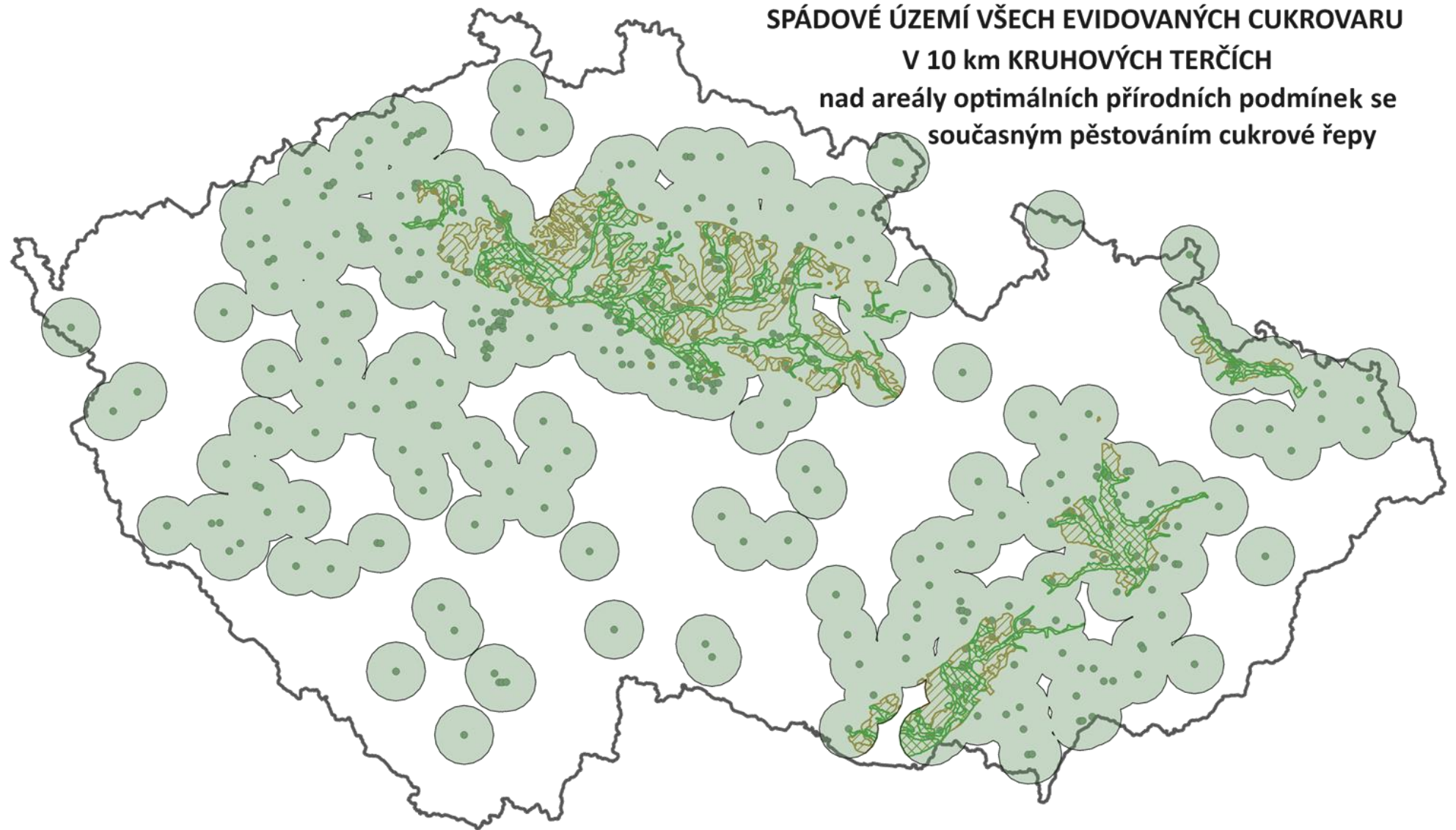
Využití dat
o poloze
cukrovarů

2010

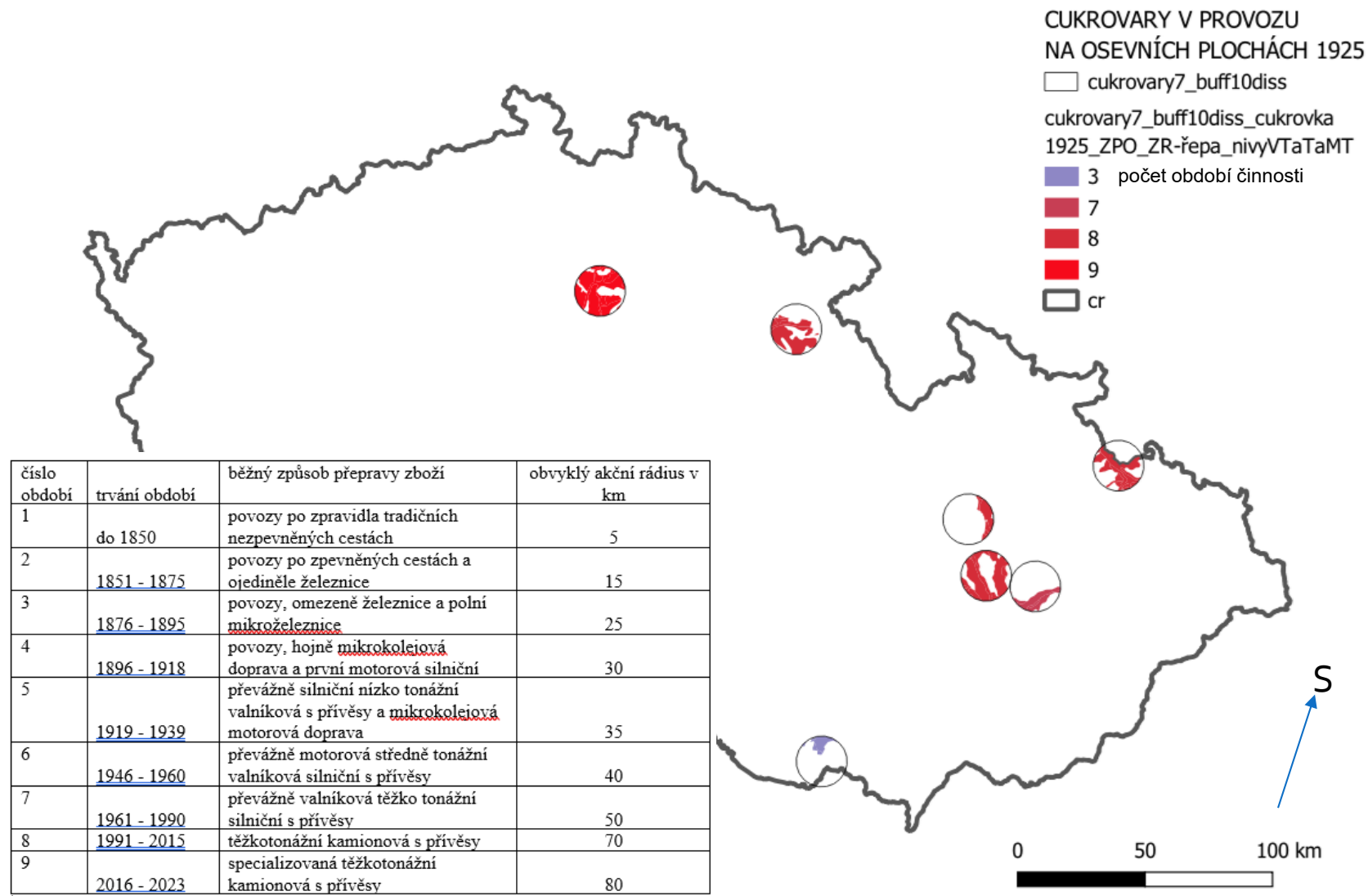
Využití indicií k hledání cukrovarnické krajiny

Využití dat o
poloze
cukrovarů

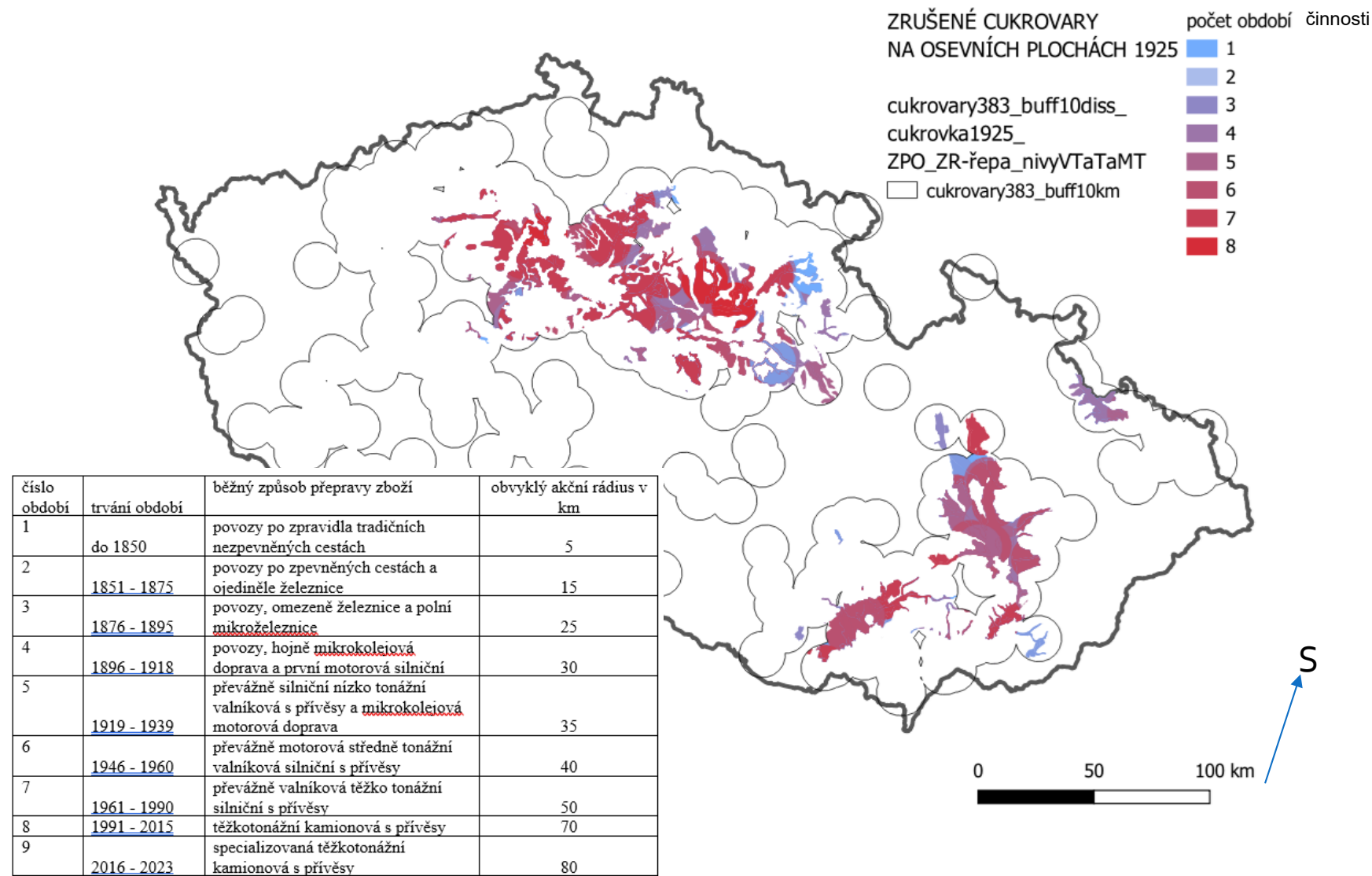
Využití indicií k hledání cukrovarnické krajiny

Využití dat o
poloze cukrovarů k
identifikaci
současné
cukrovarnické
krajiny v okruhu 10
km kolem
cukrovarů v
provozu při splnění
ostatních
lokalizačních
podmínek

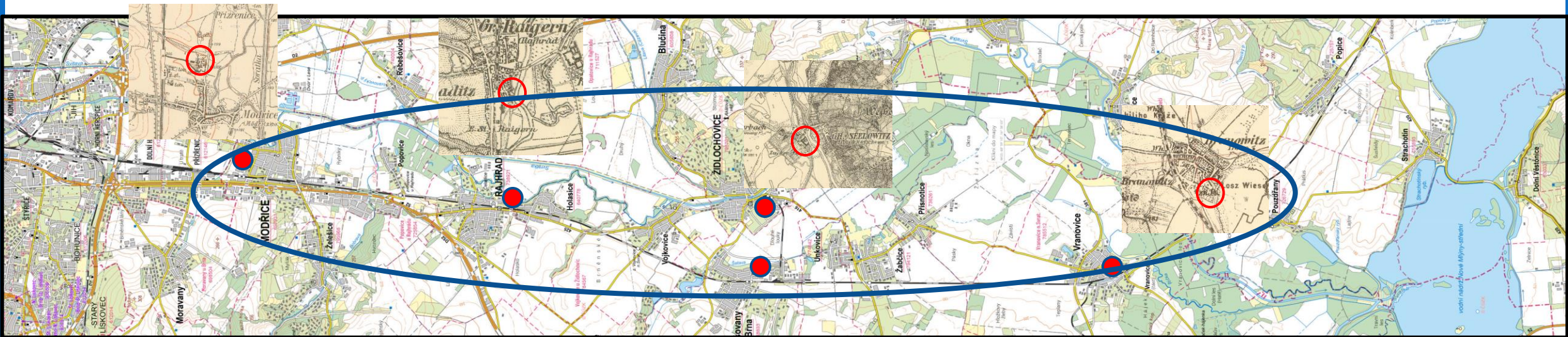
Využití indicií k hledání cukrovarnické krajiny

Využití dat o
poloze cukrovarů k
identifikaci
historické
cukrovarnické
krajiny v okruhu 10
km kolem
zrušených
cukrovarů při
splnění ostatních
lokalizačních
podmínek

Datová podpora indicií cukrovarnické krajiny

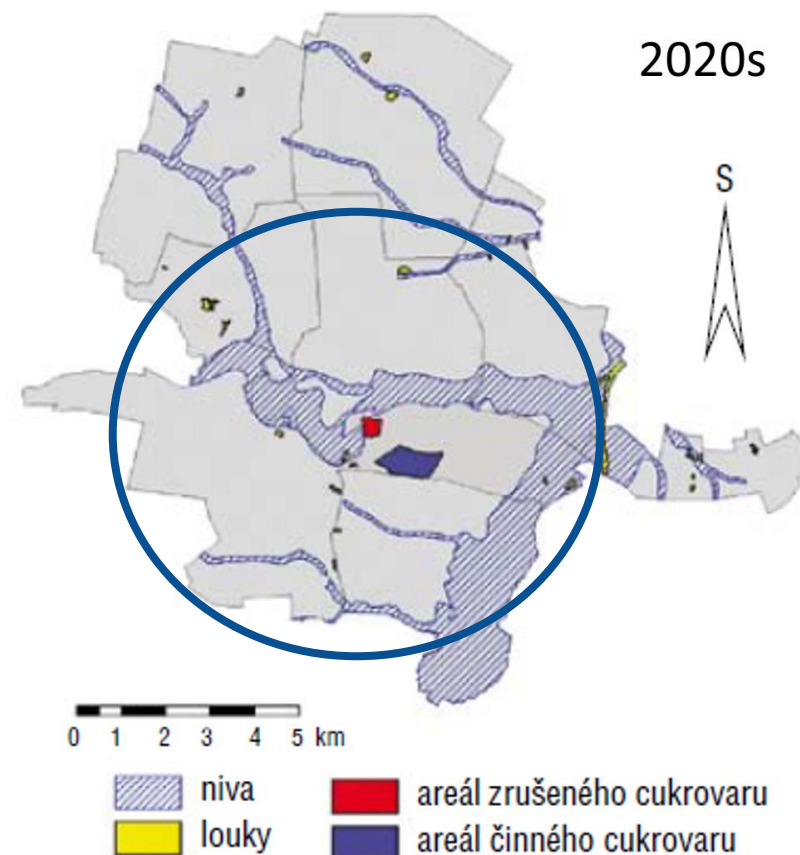
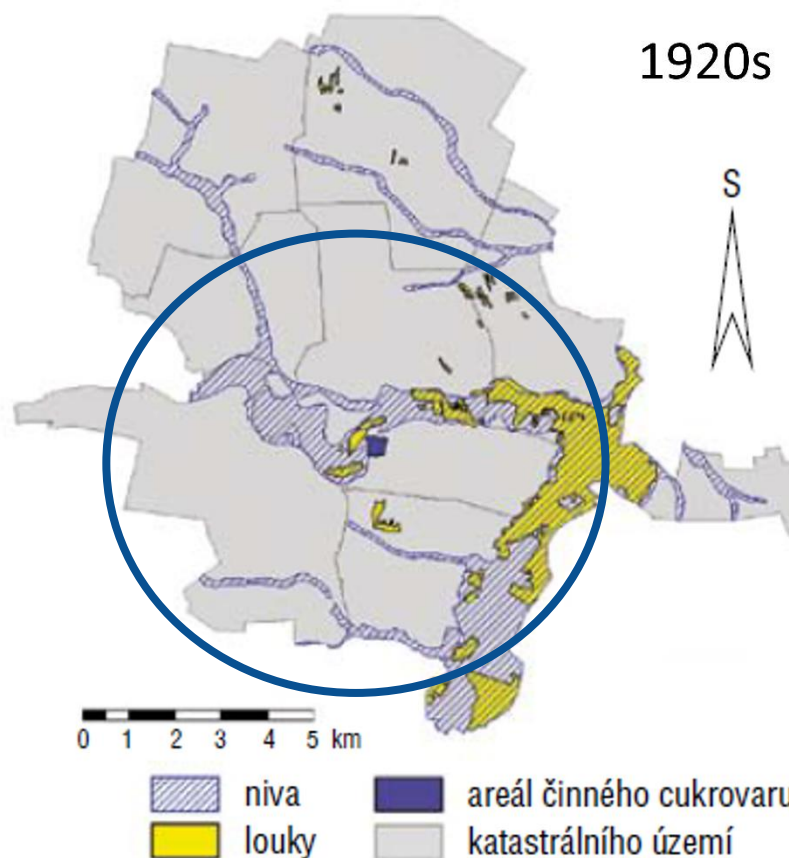
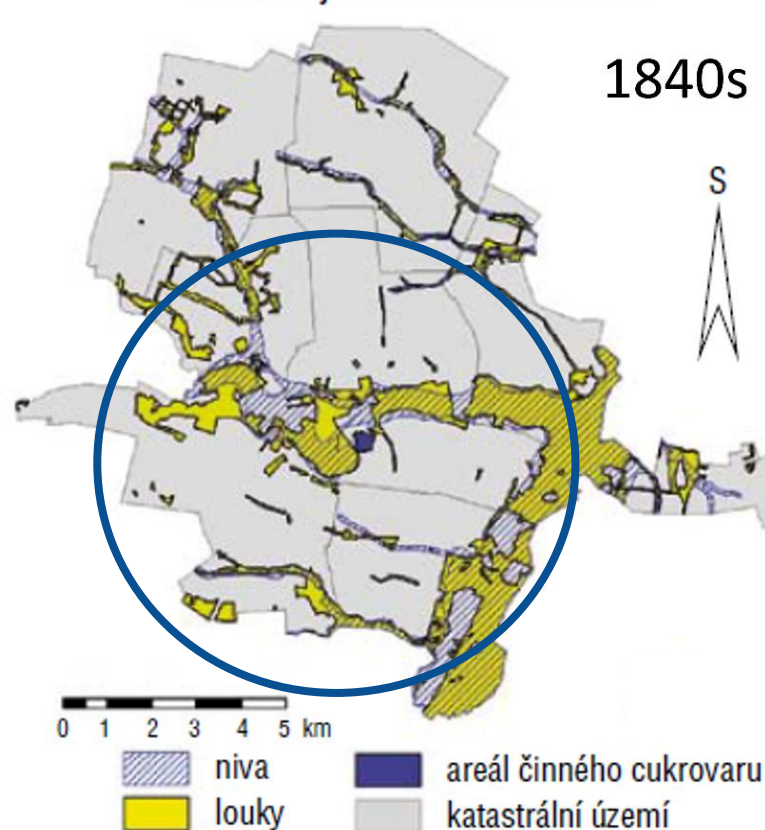
Optimální přírodní prostředí - říční nivy 1840s a 2020 – údolí Svatky pod Brnem

Vymezení cukrovarnické krajiny

Optimální přírodní prostředí - říční nivy Moravy 1840s, 1920s a 2020s

Hrušovany nad Jevišovkou a okolí

Využití indicií k hledání cukrovarnické krajiny

Výsledkem využití dat o přírodních podmínkách lokalizace cukrovaru v sousedství vhodných osevních ploch jsou zjištěné cukrovarnické krajiny:

- Opuštěné bez aktivního cukrovaru a bez pěstování cukrové řepy.
- Současné s funkčním cukrovarem a pěstováním cukrové řepy v blízkém okolí.
- Historické bez aktivního cukrovaru, avšak s pěstováním cukrové řepy ve spádové oblasti vzdáleného cukrovaru i zrušeného cukrovaru.

Všechny lze doložit radikálním úbytkem lesních a travních porostů mezi léty 1840s a 1970s (kdy proběhlo poslední detailní mapování využití krajiny s množstvím fungujících cukrovarů). V době maximálního boomu bylo v českých zemích sumárně postupně přes 300 cukrovarů.

Příklady cukrovarnické krajiny ČR

Recentní cukrovarnická krajina

Hrušovany nad Jevišovkou

Zrušený cukrovar

Nový cukrovar

Příklady cukrovarnické krajiny ČR

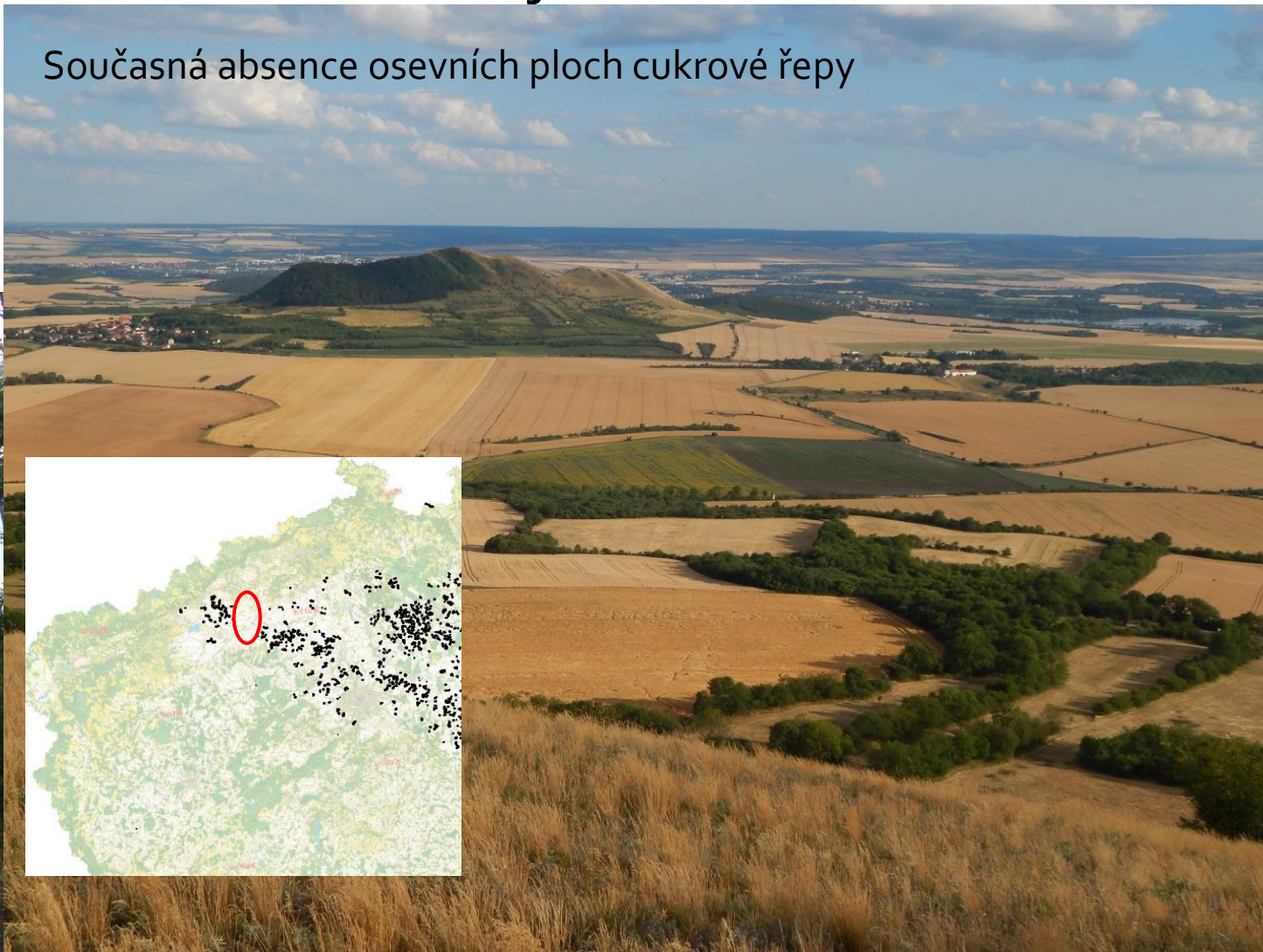
Opuštěná cukrovarnická krajina

Lenešice

Zrušený cukrovar

Současná absence osevních ploch cukrové řepy

Příklady cukrovarnické krajiny ČR

Historická cukrovarnická krajina

Osoblaha

Zrušený cukrovar

Současná výsadba cukrové řepy

Poděkování

Příspěvek je průběžným výsledkem výzkumu na projektu „Evidence krajinného dědictví cukrovarnictví v českých zemích a podpora všeobecné informovanosti veřejnosti o jeho přítomnosti v současné krajině“ podporovaného Ministerstvem kultury ČR z prostředků Programu na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity v letech 2023-2027 pod číslem DH23P03OVV065.

Děkuji za pozornost.

Otázky prosím.

Viz další obrázek.

Cukrovarnická krajina Trinidad, Kuba, UNESCO WHS

